

LIJU CISIN

KRAJ SMRTI

Treći roman trilogije
BESEDE O ZEMLJINOJ PROŠLOSTI

S kineskog preveo
Bojan Tarabić

■ Laguna ■

Naslov originala

刘慈欣
死神永生

Copyright © 2010 by 刘慈欣 (Liu Cixin)
Serbian translation rights authorized by China Educational
Publications Import & Export Corporation Ltd.
All Rights Reserved

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

**KRAJ
SMRTI**

Likovi iz *Problema tri tela i Mračne šume*

Je Vendije – fizičarka čija je porodica propatila za vreme Kulturne revolucije, ostvarila je komunikaciju sa Trisolarijancima i time postala začetnica trisolarijanske krize

Jang Dong – takođe fizičarka, Je Vendijina kći

Ding Ji – teoretičar fizike, naučnik koji je prvi došao u kontakt sa „kapljicom“; Jang Dongin momak

Džang Beihai – oficir azijske flote koji je uoči Boja tame preoteo kosmički brod *Prirodna selekcija* u nameri da pruži tračak nade čovečanstvu u odsudnom času. Verovatno jedan od prvih koji je shvatio mračnu prirodu vasiona

Generalna sekretarka Saj – generalna sekretarka Ujedinjenih nacija tokom trisolarijanske krize

Manuel Rej Dijaz – venezuelanski zidozornik čiji je plan protiv Trisolarijanaca podrazumevao upotrebu ogromnih hidrogen-skih bombi

Luo Ći – kineski zidozornik; izumitelj vasijske sociologije i teorije mračne šume, čovek čije su umotvorine utrle put dobu zastrašivanja

Hronologija razdoblja

Početak nove ere – XXI vek

Razdoblje krize 201X–2208.

Doba zastrašivanja 2208–2270.

Godine nakon zastrašivanja 2270–2272.

Vek odašiljanja 2272–2332.

Bunker epoha 2333–2400.

Galaktička era 2400–nepoznato

Tamni vilajet galaksije DX3906 2687–18906416

Početak vremenske mene kosmosa 647 18906416–

ODLOMAK IZ PREDGOVORA VANVREMENE PROŠLOSTI

Pretpostavljam da bi ovo trebalo nazvati istorijom, ali budući da kušam pero oslanjajući se isključivo na sećanja, ovom spisu svakako nedostaje jezgrovitost jednog letopisa.

Ruku na srce, prošlost je rđav izraz, jer se ispovedani događaji nisu zbili u prošlosti, ne traju u sadašnjici, niti će se odigrati u budućnosti. Neću zalaziti u pojedinosti, želim pre svega da zaveštam okvir u koji staje deo povesti ili prošlosti. Potankosti ima napretek, sačuvane su u zapretenim plutajućim bocama i nadam se da će nastaviti da odolevaju u novom univerzumu.

Stoga ću samo napisati kostur, možda će jednoga dana neko dovoljno odvažan dopisati detalje i pribeležiti pojedinosti. Razume se da to nećemo biti mi, ali verujem da će nekada kucnuti i taj čas.

Žalim jedino što taj dan nije minuo u prošlosti, osvanuo u sadašnjici i ne predstoji u budućnosti.

Pomeram sunce ka zapadu i promatram kako bleštava svetlost pod drukčijim uglom obasjava kapi rose na mladricama koje se cackle nalik na sijaset razrogačenih očiju. Zamračujem sunce i požurujem sumrak; zatim u daljini tražim sopstvenu siluetu na obzoru. Mašem tom obrisu naspram zalazećeg sunca a on mi otpozdravlja. Posmatrajući senku, ponovo se osećam mlado.

Ovo je divno vreme.

Pogodno za prizivanje uspomena.

Prvi deo

5. MAJ, LETA GOSPODNJEG 1453.
Čarobničina smrt

Iskoristivši trenutak da sabere misli, Konstantin XI razgrnu hrpu odbrambenih planova grada, prikupi purpurne skute i počeka u tišini. Car se mogao podičiti istančanim osećajem za vreme. Potres je za njega došao u očekivanom času. Zamašan i silovit, činilo se da dobuje iz Zemljine utrobe.

Srebrni svećnjak zazveča. Dašak prašine koji je tisušte godina proveo povrh Bukoleona pade na voštanice i zaiskri. Zemljotresi su udarali na svaka tri sata. Toliko je Osmanlijama bilo potrebno da napune jedan kolosalni top, umotvorinu ugarskog inženjera Orbana, čija su đulad teška pola tone tukla po carigradskim bedemima. Đule udari u najčvršće zidine na svetu, izgrađene po nalogu Teodosija II, koje su njegovi naslednici revnosno ojačavali i proširivali vekovima, kao glavnu uzdanicu da će Vizantija odoleti mnogobrojnim moćnim osvajačima.

Međutim, mamutska đulad probijala su rupe u kreposnom bedemu, nalik na ugrize bestelesnog diva. Car je lako mogao zamisliti metež podno utvrda: još pre nego što su raznesene krhotine popale po tlu, masa kmetova i vojnika pokuljala je ka razvalinama, podsećajući na smele mrave što mile u prašini. Vidali su zjapeće šupljine svime što im padne pod ruku: letvama, ciglama i kame-njem oljuspalim sa gradskih zdanja, musavim lanenim krpama,

dronjcima, ali i skupocenim arapskim sagovima. Okom mašte car ugleda oblake prašine orošene zalazećim suncem kako lenjo lebde ka Carigradu, obavijajući carsku prestonicu zlaćanim pokrovom.

Tokom petonedeljne opsade grada topovski gromori su odzvanjali sedam puta dnevno, nalik na bruji bezmernog časovnika – vesnika novog doba koje je službovalo nevernicima. U poređenju sa ovim nastranim bilom, mucavi otkucaji bakarnog sata, gde su pod znamenjem dvoglavog orla mereni hrišćanski časi, zvučali su lipsalo i potmullo.

Drhtaji utihnuše. Car s mukom zauzda misli i vrati se u stvarnost, pa dade znak stražaru da upusti posetioce. Visokodostojnik Sfrances za sobom tiho uvede sićušnu žensku priliku.

„Vaše veličanstvo, predstavljam vam Helenu“, obznani Sfrances naloživši ženi koja se krila u njegovoj senci da istupi.

Caru je bio dovoljan jedan pogled da je valjano proceni. U Carigradu se vlastela od ubogog naroda razlikovala najvećma po odeždi. Plemkinje su mahom nosile gizdave, čudesno ukrašene haljine, prepune detalja, dok je običan svet oblačio jednostavno belo ruho koje je padalo do članaka. Međutim, Helenina odeća predstavljala je mešavinu plemićke raskoši i sirotinjske svagdašnjice. Umesto tunike obrubljene zlatnim nitima, nosila je skroman haljetak, ali se zato zaogrnila skupocenim ogrtačem. Ipak, nije se drznula da odene purpur i grimiz, boje namenjene visokorođenima, već je odabrala žutu nijansu. Zračila je pohotljivom lepotom, podsećajući na ubran cvet koji bi radije svenuo od obožavanja negoli samovao u tišini. Prostitutka čija se duša još nije iskvarila. Oborila je pogled, ali je Konstantin na vreme primetio dve žežene iskre u njenim očima. Zračila je odlučnošću i uzbuđenjem retko viđenim kod njenog soja.

„Vična si magiji?“, upita car. Želeo je da što pre svrši s ovom audijencijom. Georgije Sfrances je slovio za razboritog i pouzdanog čoveka, od trenutnih osam hiljada branilaca tek neznan broj pripadao je carskoj vojsci. Izuzev dve hiljade đenovljanskih najamnika, ostatak je Sfrances malo-pomalo ubirao iz golorukog i golotrbožnog stanovništva. Istini za volju, car nije poklanjao naročito

---

interesovanje novom umozriteljstvu svoga velikodostojnika i pristao je na susret koliko zbog Sfrancesovog obraza.

„Jesam, vaše veličanstvo. Dragovoljno ću pogubiti sultana“, Helenin glas zadrhta kao svilena nit na povetarcu. Pet dana ranije obrela se ispred palate i zatražila da iziđe pred cara. Stražari su se isprečili, na šta je Helena visoko podigla predmet koji ih je zastavio u mestu. Premda nisu znali u šta tačno gledaju, prepoznali su da je posredi redak predmet. Nisu je odveli k caru. Smesta su je uhapsili, mučili i ispitivali. Isporučili su je Sfrancesu tek pošto je, pod prinudom i torturom, priznala krađu.

Dvoranin izvadi ukradenu dragocenost i pažljivo je položi na carev radni sto. Prepoznavši predmet na prvi pogled, Konstantin XI se naprosto prenerazi, jer je za razliku od stražara poznavao njegovu vrednost. Pre devet stotina godina, u vreme blagočestivog cara Justinijana, vrli meštri izlili su dva zlatna putira, urešena dragim kamenjem, dajući im lepotu što dušu draži. Jedan putir nalazio se vazda u rukama vaskolikih careva. Drugi je, s ostalim blagom i svetim relikvijama, zapečaćen u tajnoj riznici podno Aja Sofije, prilikom njene obnove leta gospodnjeg 537. Pred cara je nesumnjivo izložen potonji pehar, budući da su se na putiru koji je svakodnevno koristio jasno uočavali tragovi vremena. Dabome, to se tek dalo primetiti pri poređenju sa sakrivenim gralom koji se sjaktao kao da je juče izliven.

U Heleninu reč najpre ne poverovaše, jer su svi odreda mislili da je poharala neku bogatu mušteriju. Iako su mnogi čuli za tajnu riznicu, veoma mali broj ljudi znao je gde se ona tačno nalazi. Povrh svega, odaja je izdubljena u steni, te do nje nema prolaza ni vrata i unutra se ne može ući bez velikog truda koji podrazumeva pozamašniji građevinski poduhvat.

Dumajući o mogućoj golgoti, car je četiri dana ranije naložio prikupljanje svetih spisa i relikvija. U dubini duše znao je da se radi o očajničkom potezu, Osmanlije su odavno odsekle sve kopnene i morske prilaze prestonici, te kada grad konačno padne, branioci svejedno neće imati kud. Trideset radnika je tri dana, od jutra do mraka, prokopavalo ulaz u skrivenu odaju čiji su zidovi bili

sazdani od golemih kamenih blokova nalik onima iz Keopsove piramide. Na sredini tajne prostorije nalazio se kameni sarkofag dodatno ojačan i zaštićen sa dvanaest izukrštanih železnih alki, zbog čega je otvaranje relikvijara potrajalo još pola dana.

Pošto su alke pretesterisane, petorica radnika i još toliko stražara složno su podigli težak kameni poklopac. Okupljeni se ne načudiše toliko blagu pohranjenom za vek i vekov koliko svezem grozdu ostavljenom povrh dragocenosti. Helenina tvrdnja da je pre pet dana ostavila napola pojedeno grožđe sa sedam zrna na grančici pokazala se istinitom. Upoređujući predmete sa listom ugraviranom na bronzanoj ploči unutar sarkofaga, radnici su ustanovili da je sve sem putira na broju. Da Helena uz svedočanstvo nije priložila i zlatni pehar, možda bi prisutni koji su se kleli da je ostatak prostorije delovao potpuno netaknuto već završili na gubilištu.

„Otkud ti ovo?“, upita car držeći putir u ruci.

Helenino telo prože jači trzaj, činjenica da je gospodarila magijom pred carem nije ulivala samopouzdanje. Zapiljila se u suverena očima punim strave i procedila: „Ta mesta su mi...“, pokušavala je da nađe pravu reč, „otvorena.“

„Možeš li nam nekako pokazati? Možeš li uzeti nešto iz zatvorene škrinje naočigled svih?“

Helena odmahnu glavom, strah joj je svezao jezik. Molećivo je pogledala Sfrancesa, koji joj priteče u pomoć: „Kazala nam je da njena magija deluje samo na određenom mestu koje nam ne može otkriti, niti je tamo ko sme pratiti, inače će čari zauvek izgubiti dejstvo.“

Helena potvrdi grozničavim klimoglavom.

„Ovakvu bi u Evropi davno spalili na lomači“, primeti car.

Helena pade ničice, njena odveć omalena figura delovala je još sitnije, zbog čega je ličila na dete.

„Jesi li spremna na ubistvo?“, upita car.

Međutim, Helena samo uzdrhta i tek je na Sfrancesov nagovor muklo klimnula glavom.

„U redu“, reče car Sfrancesu. „Stavite je na probu.“

---

* * *

Sfrances povede Helenu niz dugo i zavojito stubište. Baklje u nišama bacale su zagasitu svetlost celom dužinom zida. Ispod svake buktinje stajala su po dva naoružana vojnika, po čijem je oklopu plamen iscrtavao živopisne ukrase s mnoštvom treperavih šara.

Zaustavili su se najzad ispred ulaza u mračan podrum. Hladnoća koja je otud izbijala natera Helenu da prigrne ogrtač. Unutra se preko leta skladištio led.

U hladnjači nije bilo ni trunke leda. U čošku puste prostorije, ispod jedne usamljene baklje, šćućurio se zatvorenik. Sudeći po odeći, sužanj je bio anatolijski oficir. Vučje oči zverale su kroz rešetke.

Sfrances pokaza na utamničenog oficira: „Vidiš li ga?“

Helena ćutke klimnu.

Sfrances joj pruži vreću od ovčije kože i poruči: „Idi sada i donesi mi njegovu glavu pre zore.“

Helena virnu u vreću i izvuče jatagan. Britko sečivo svetlucalo je poput zlokobnog polumeseca. Pružila mu je balčak i prošaptala: „Ovo mi neće trebati.“ Volšebnica zakloni lice okovratnikom i bešumnim korakom klisnu uz vijugave stepenice. Prolazeći mimo plamsaja baklji, obličje obavijeno u narandžasto-senoviti oreol premetalo se čas u ženu, čas mačku, sve dok celo ne iščeze.

Sfrances ju je posmatrao sve dok nije zamakla, a onda se obratio stražaru: „Pojačajte stražu“, naredi pokazujući na ratnog zarobljenika. „Neka vam stalno bude na oku.“

Pošto se stražar povukao, Sfrances mahnu rukom u prazno i na to iz mraka istupi prilika odevena u crnu monašku rizu slivenu s tamom.

„Drži odstojanje, ako je izgubiš, ne mari, ali ne dozvoli da te primeti“, tiho naredi Sfrances. Mučalnik nemo klimnu i izgubi se u seni iz koje se i ovaplotio.

* * *

Kao i svake noći otkad je podignuta opsada, car je rđavo spavao. Neprijateljska artiljerija zasipala je carigradske zidine uz

gorolomnu riku. Pogoci su remetili san koji ionako nije hteo na oči. Nije se još razdanilo kada je car odlučio da odustane od počinka. Odenuo se i otišao pravo u radnu sobu, gde ga je Sfrances spremno dočekaao. Susret sa vešticom izgubio se u izmaglici sećanja. Za razliku od svog oca Manojla ili starijeg brata Jovana, Konstantin je ipak bio trezveniji vladar koji je znao da uzdavanje u velika čuda najčešće donosi preranu smrt.

Sfrances pokaza u pravcu vrata i tren docnije otuda nečujno istupi Helena, jednako uplašena kao kada je prvi put izašla pred cara. Drhtala je od glave do pete, držeći u ruci vreću od ovčije kože. Čim je ugledao vreću, car shvati da je zbilja protraćio dragoceno vreme, jer koža ne beše nimalo pošćropljena krvlju. Dakle, unutra se zacelo nije nalazila zatvorenikova glava.

Međutim, Sfrancesovo lice nije odavalo znake razočaranja, više je izgledao iznenađeno i pometeno, nalik mesečaru.

„Nije donela ono što je od nje zatraženo“, careve reći rasteraše tišinu.

Sfrances istrgnu vreću iz Heleninih ruku, položi je na besprekorni radni sto i razveza čvor. Zapiljio se u cara kao da je ugledao avet: „Vaše veličanstvo, bezmalo jeste.“

Car na dnu vrećice ugleda nekakvu sivkastu tvar, meku kao bubrežni loj. Sfrances primače svećnjak bliže i Konstantin XI odmah shvati o čemu je reć.

„Mozak onog Anatoljanina“, objasni velikodostojnik.

„Razbila mu je lobanju?“, car nehajno pogleda Helenu, koja se strese ispod ogrtaća poput preplašenog miša.

„Nije, vaše veličanstvo. Pregledali smo zatvorenika, glava mu je netaknuta, kao i ostatak tela. Postavio sam dvadeset stražara oko njega, smenjivali su se u petorkama, motreći na sužnja iz razlićitih uglova. Podrum je bio strogo ćuvan, ni muva nije mogla da proleti...“, Sfrances zaćuta kao da zazire od vlastitih sećanja.

Car mu pokaza da nastavi. „Dva sata nakon što sam je otpustio, zatvorenik je počeo mahnito da se tresе, zatim je naglo prevrnuo očima i upokojio se. Među oćevicima su se nalazili iskusni grćki isćelitelj i dvojica prekaljenih vojnika i svi tvrde da nikada nisu

videli takav samrtni ropac. Pojavila se sat vremena docnije i pružila im vreću. Grk je pretesterisao zatvorenikovu lobanju – bila je prazna.“

Konstantin XI pažljivo osmotri mozak u vreći: organ je bio celovit, bez ikakvih naznaka zledi. Dakle, neko je veoma pažljivo uklonio mozak iz lobanje. Car se zagleda u Helenine tanke prste koji su držali rubove ogrtača. Zamišljao je kako ti prsti ubiraju mozak, nežno kao pečurku iz rastinja ili behar s grane...

Car podiže glavu i zagleda se u zid. Činilo se da pogledom probija kamen i posmatra neko golemo čudo kako se valja preko obzorja. Gromoviti udari ponovo su zatresli palatu, ali ih Konstantin XI po prvi put nije osetio.

Ako čuda postoje, pravi je čas da se ukažu.

Carigrad se našao u mucu, ali ne bez ikakve nade. Nakon petonedeljnog krvoprolića i osvajači su pretrpeli velike gubitke. Ponegde je gomila turskih telesa bila visoka koliko i zidine. Napadači i branioци jednako su trpeli umor. Pre nekoliko dana odvažna đenovljanska flota probila je blokadu na Bosforu i zašla u Zlatni rog, donoseći dragocene zalihe i pomoć u ljudstvu. Mnogi tada poverovaše da su Đenovljani tek prethodnica daleko veće hrišćanske sile.

Istovremeno, kuraž i moral počeli su da kopne u otomanskom taboru, glavnina vojskovođa potajno je priželjkivala povlačenje i prihvatanje uslova primirja vizantijskog dvora, no Osmanlije su istrajavale isključivo zahvaljujući jednom čoveku.

Tečno se služio latinskim, izučavao je umetnost i nauku, a naročito se ponosio umećem ratovanja; nije se libio da svoje carevanje osigura bratoubilačkim davljenjem u hamamu; jedared je, da bi dokazao vlastiti prezir prema sladostrasti, naočigled vojske pogubio zanosnu haremsku lepoticu... Bio je osovina na kojoj je počivao svirepi otomanski ratni stroj. Njegov pad slomio bi kičmu čitavoj armiji.

Možda će se čudo zaista ukazati.

„Zbog čega preuzimaš ovo delo na sebe?“, upita car ne skidajući pogled sa zida.

„Želim da me proglase za sveticu“, ispali Helena, očigledno je odavno iščekivala ovo pitanje.

Konstantin XI sporo klimnu. U ovo je već mogao poverovati. Ova žena zasigurno nije hajala za blago i dukate jer izgleda da na svetu nije bilo lokota i riznice koji su je mogli osujetiti. Ipak, prostitutka je daleko od sveticе, zato vazda ište čast.

„Jesi li potomak krstaša?“

„Jesam, vaše veličanstvo, moji preci su učestvovali u poslednjem pohodu“, Helena zastade i bojažljivo doda: „Ne u onom četvrtom.“*

Car položi ruku na Helenino čelo i ona kleknu.

„Idi, čedo moje, ubiješ li Mehmeda II, spasićeš našu svetu prestonicu i postati svetica kojoj će se pokolenja moliti za vek i vekov.“

* * *

U suton Sfrances povede Helenu ka zidinama nedaleko od Romanove kapije. Bojno polje se prostiralo svuda oko njih. Tle se pri bedemima crnelo od upijene krvi palih. Leševi su ležali unaokolo kao da ih je tu naneo kakav pljusak. Malo dalje iz razgoropađenih topova suktao je beličasti dim, jedina lahorasta pojava na bojištu; a još dalje, iza dimne zavese, otomanski logor protezao se sve do obzorja. Barjaci sa znamenjem polumeseca, olistali poput šume, draškali su se na morskom povetarcu podno olovnog neba. S druge strane, more je bilo puno osmanlijskih brodova nalik na crne, gvozdene eksere što pričvršćuju sinju pučinu.

Helena je nekoliko trenutaka upijala prizor, pa zatvorila oči. Ovo je moje bojno polje, ovo je moj rat, pomislila je. Sećanja na legendarne predačke podvige o kojima joj je otac bezbroj puta besedio nahrupiše u svest.

Jednoga dana, nad seocetom u Provansi, dakle na onu stranu Bosfora, stuštiše se oblaci, i iz njih iziđe vojska dece s crvenim

---

* Krstaši su prilikom četvrtog pohoda, 1204. godine, zauzeli i poharali Konstantinopolj. – Prim. urednika kineskog izdanja.

---

krstom na oklopima, a vođaše ih anđeo. Helenin predak, ubogi seljanin, odazvao se tada njihovom pozivu. Pridružio se božjoj sviti, preplovio more i borio se na strani Gospoda u Svetoj zemlji. Zasluge na bojnopolju ubrzo su mu donele plašt viteza templara. Docnije je dospao u Carigrad, gde je upoznao lepoticu koja je smesta pošla za njega, zasnivajući tako ovu junačku porodicu.

Mnogo kasnije doznala je pravu istinu: očeva pripovest bila je okvirno tačna, njen predak se zaista priključio Dečjem krstaškom pohodu. Crna smrt je u to vreme pustošila zapadnu Evropu, pa je siromah u Svetu zemlju pošao trbuhom za kruhom. Nikada se nije domogao bojišta, odmah po iskrčavanju shvatio je da se obreo u Egiptu. Tu je zajedno sa još desetinama hiljada čeljadi okovan lancima i prodat u ropstvo. Godinama je čamio u jarmu, a kada je najzad umakao, put ga je nekako doveo pred carigradske dveri. U vizantijskoj prestonici je odista upoznao svetu ratnicu, samo što se ona nije mogla podičiti kudikamo boljom sudbinom od one koja je zadesila odbeglog roba. Vizantija je u to vreme iščekivala dolazak zapadne sabraće, elitne vojske koja će doneti prevagu u borbi s nevernicima. Umesto toga na prag im je zakucala družina skrhanih žena, odevenih u prosjačke rite, koja ni kvočke ne bi poplašila. Vizantijski dvor uskratio im je svaku skrb i potporu. Nemajući kud, većina svetih ratnica prešla je u kurtizane, a jedna od njih bila je Helenina čukunbaka...

Helenina porodica je narednih vek i kusur jedva spajala kraj s krajem, pa je do vremena njenog oca doslovce spala na prosjački štap. Izgladnela Helena latila se čukunbabinog zanata, za šta ju je otac, po saznanju, svojski išibao, tvrdeći da će je sledeći put namrtvo prebiti, osim ukoliko ne povede mušterije kući, kako bi se on valjano iscenjkao i pričuvao joj novce. Iste večeri odlučila je da pobegne od kuće i samostalno nastavi život noćne dame. Pored Carigrada obišla je Jerusalim, Trabzon, a jednom je čak posetila i Veneciju. Nosila je lepo skrojenu odeću i više je nije morila glad. Uprkos svemu, znala je da se ne razlikuje mnogo od vlati trave što kraj drumu izviruje iz kaljuge: putnici su neprestano gazili po njoj, vraćajući je u kal iz koga je iznikla.

A onda joj je Gospod podario čudo, ili je sama na njega nabasala.

Nije imala nameru da se upoređuje sa ženom koja je dvadesetak godina ranije digla bunu u Evropi. Jovanka Orleanka je ipak s nebesa primila tek jedan mač. Gospod je, međutim, Helenu počastio darom koji će od nje načiniti sveticu kojoj samo Bogorodica nije ravna.

„Pogledaj, eno El Fatihovog* logora“, Sfrances pokaza naspram Romanove kapije.

Helena krajičkom oka osmotri šatore i klimnu.

Sfrances joj ponovo pruži vreću od ovčije kože: „Unutra se nalaze tri sultanova portreta iz različitih uglova i u drukčijim odorama. Tu je i nož, ovoga puta nije dovoljan samo mozak, potrebna nam je cela glava. Predlažem da sačekaš dok se smrkne, danju uglavnom ne prebiva u šatoru.“

Helena uze vreću i odvratila: „Molim veledostojnika da dobro upamti moja uputstva.“

„Svakako, budi spokojna.“

Helenina uputstva su zapravo bila upozorenje: nemojte me slediti, ne zalazite u mesta koja budem pohodila, inače će magija zauvek iščeznuti.

Uhoda koji ju je prošli put izdaleka pratio izvestio je Sfrancesa o Heleninoj obazrivosti. Nekoliko puta se vratila istim stopama, u pokušaju da zametne trag, da bi naposljetku zašla u Vlahernu, četvrt po kojoj su otomanski topovi najžustrije tukli. Čovek sa kukuljicom opazio je kako Helena nestaje u ruševinama minareta kraj negdašnje džamije. Kada je Konstantin XI izdao naređenje o rušenju carigradskih džamija, ova bogomolja je pošteđena zbog činjenice da je tokom prethodne epidemije kuge unutra skončalo nekoliko duša, pa je docnije narod počeo da zazire od tog kužnog zdanja. Tokom opsade, zalutalo đule raznelo je vrh minareta. Držeći se Sfrancesovih uputa, crnorizac nije prekoračio prag minareta, ali je zato potanko ispitaio dvojicu vojnika koji su

---

* Nadimak otomanskog sultana Mehmeda II u značenju osvajač. – Prim. urednika kineskog izdanja.

tuda tumarali pre nego što je slučajni hitac odrubio krov. Kazali su mu da su tamo isprva nameravali da postave osmatračnicu, međutim odustali su pošto kula nije bila dovoljno visoka. Zakleli su se da unutra ne beše ničega osim par dobrano istrulelih tela, maltene kostura.

Sfrances je ovoga puta odlučio da se okane špijuniranja. Posmatrao je kako Helena prolazi pokraj stražara postavljenih duž zidina, njen bleštavi ogrtač se lako dao primetiti među prašnjavim oklopima umrljanim krvlju, no vojnici nisu obraćali pažnju na vitku, sićušnu priliku. Spustila se sa bedema, prošla kroz drugu kapiju i ne pokušavajući da prikrije rutu, krenula pravo ka Vlaherni, iščezavajući dok se sumrak lagano pretakao u noć.

* * *

Konstantin XI netremice je posmatrao kako tepih upija prosutu vodu, bio je to valjan prikaz njegove svenule nade. Vodu je nehotice prosuo jedan od tuceta špijuna koje je car maločas primio. Carevi špijuni, odeveni u otomanske kaftane i sa turbanima na glavama, uspeali su prošlog ponedeljka da se na manjem jedrenjaku prošunjaju kroz neprijateljsku blokadu kako bi dočekali evropsku flotu koja navodno dolazi da razbije opsadu Carigrada. Međutim, tamo su ugledali samo mirno Egejsko more, od spasonosne pomorske sile ne beše ni traga ni glasa. Klonule uhode su ipak obavile svoju dužnost i prošavši ponovo kroz otomanski obruč, donele caru užasne vesti. Konstantin se napokon uverio da je evropska ispomoć samo dalek san. Bezdušni carevi i kraljevi hrišćanskog sveta dopustili su da hiljaduletni sveti grad padne u ruke nekrsta.

Napolju se razlegoše jezivi krici. Stražar pokuca i obavesti cara da je nastupilo pomračenje meseca – to predskazanje je retko ko mogao pogrešno protumačiti, jer se u narodu govorilo da Carigrad neće pasti sve dok ga mesec obasjava.

Car je kroz uski prorez visokog prozora posmatrao kako sena proždire mesec, kao da ga polaže u nebesku grobnicu. U tom času

spopade ga nepogrešiv predosećaj da se Helena više neće vratiti, niti će mu poslati glavu Mehmeda Osvajača.

Prođe dan i noć, pa zatim još jedan dan, a od Helene ne beše nikakvih vesti.

* * *

Sfrances zaustavi pratnju ispred minareta u Vlaherni i naloži im da sjašu. Gomila ljudi zabezegnuto je piljila u čudo: obris neoštećenog minareta kupao se u studenom mesečevom sjaju, njegov oštri vrh parao je zvezdano nebo. Špijun koji im je pokazao najbezbedniju rutu kleo se da je prošli put nedostajala gornja polovina minareta, nekolicina oficira i vojnika koji su tuda često prolazili posvedočila je da uhoda govori istinu. Veledostojnik ga je počastio ledenim pogledom, ne obazirući se na obilje svedoka. Čovek zacelo laže, netaknut minaret je krunski dokaz njegove smutnje. Uprkos tome, Sfrances nije imao vremena za deljenje pravde, Osmanlije će uskoro osvojiti grad, a tada niko neće umaći strašnoj odmazdi i kazni Mehmeda Osvajača.

Sfrancesov nastup obeshrabrio je jednog vojnika, koji je zato odlučio da zadrži jezik za zubima. Znao je da krov minareta nije uništilo đule. Pre otprilike dve nedelje jednostavno je zatekao obezglavljeni minaret, unaokolo nije bilo nijednog komada otpale cigle ili ma kakvih ruševina. Otomanski topovi su te noći odlučili da predahnu kako bi izjutra opet zasuli zidine ovoga kvarta, probijajući ih na nekoliko mesta. Jedanput je đule usmrtilo deset vojnika odjednom. Krateri su procvali svuda oko minareta, pa je sve manje ljudi tuda prolazilo. Dvojica saboraca s kojima je odsudnog jutra obišao minaret izgubila su u međuvremenu živote, čime je ostao bez svedoka. Na kraju se odlučio da ne komplikuje stvar – ionako mu niko ne bi poverovao.

Velikodostojnik povede pratnju u minaret, uključujući i špijuna koga je u sebi već osudio za krivokletstvo. Unutra su zatekli tela postradalih od kuge, psi litalice su očigledno razvukli kosti svuda po podu, no osim toga u podnožju minareta nije bilo žive duše.

Pohitali su na sprat. Žmirkava svetlost baklji otkrila je Helenu sklopčanu pokraj prozorčeta. Izgledalo je kao da spava, samo što su njene napola sklopljene oči budno pratile vrcavi plamen. Odeća joj je bila pocepana i kaljava, a kosa raščupana, na licu je imala dve-tri ogrebotine, činilo se samonanesene. Sfrances odmeri okolinu, vrh minareta imao je oblik kupe. Primetio je debele naslage prašine i otiske vlastitih stopa i mnoštva teških vojničkih čizama. Osim toga bilo je malo drugih tragova, kao da je Helena, poput njih, prvi put kročila u minaret. Brzo je došla k sebi i oberučke zagrebala zid pokušavajući da se uspravi. Kroz prozor linu tračak mesečine i pretvori njenu razbarušenu kosu u srebrni oreol. Piljila je u njih, razrogačenih očiju, vraćajući se u stvarnost konačnim naporom volje, samo da bi opet zažmurila, tražeći naizgled nekakvo izgubljeno snoviđenje.

„Šta radiš ovde?“, zagalami Sfrances.

„Gospodaru, nisam... nisam uspela da uđem!“

„Gde da uđeš?“

Oči su joj i dalje bile poluotvorene, delovalo je da obitava u sećanjima, odgovorila je sanjivo, nalik detetu kome se, uprkos grdnji, ne rastaje od omiljene igračke: „Tamo prebiva ugodno prostranstvo, a ovde...“, iznenada je izbečila oči pune straha i stala da zvera oko sebe: „Ovde se osećam kao u kovčegu, napolju je jednako skućeno, sve je jedan veliki mrtvački sanduk, moram se vratiti tamo!“

„Jesi li obavila zadatak?“, upita veledostojnik.

„Pričekajte!“, Helena se prekrsti. „Stanite, preklinjem vas.“

„Nema više vremena za čekanje“, odvrati Sfrances, upirući prstom kroz prozor.

Talas halabuke proli se preko okupljenih, pažljivo uho lako je moglo razlučiti dva različita, jednako upečatljiva izvora. Jedan od njih nalazio se van carigradskih bedema. Mehmed II je odredio da će sutra otpočeti konačni juriš na Konstantinopolj. Mladi sultan trenutno je obilazio trupe, obaveštavajući ih da ga zanima isključivo grad. Zlato i žene ostaviće vojnicima. Posle pobeđe obećao im je tri dana pohare. Za to vreme moći će da pljačkaju do mile

volje. Hiljade grlenih glasova pozdravljalo je sultana, žagor se mešao sa zvucima zurle i goča, a sve to se dalje vrtložilo sa iskrama i plamenjem nepreglednog logora pretvarajući se u grozomornu i gustu plimu smrti.

Nasuprot tome, buka koja je dopirala iz grada ličila je na mnogoglasnu žalopojku. Građani su se polako skupljali u Aja Sofiji, gde je upriličena konačna služba i poslednja pričest. U čitavoj istoriji hrišćanstva nikada se nije zbio niti će se kad zbiti sličan događaj. Svečano, bogougodno pojanje i tanušna svetlost sveća pratili su cara, patrijarha, vaskolike pravoslavce, italijanske katolike, najamnike u teškim oklopima, mornare iz Venecije i Đenove i ostali bogoljubivi narod dok su sabirali pred Bogom uoči poslednje bitke njihovih ovozemaljskih života.

Sfrances je duboko u sebi osećao da je plan propao. Možda je Helena samo vešta varalica koja uopšte ne gospodari magijom – tu mogućnost je i te kako priželjkivao. No morio ga je drukčiji rasplet: šta ako opsenarka odista poseduje okultne veštine, ali je odlučila da prebegne u suparnički tabor, tamo gde joj je Mehmed II poverio novi zadatak?

Na kraju krajeva, šta joj je carstvo na izdisaju moglo ponuditi? Od carevog obećanja slaba je vajda, jer kada se stišaju strasti ni pravoslavni sinod niti Vatikan neće kanonizovati jednu opsenarku. Vaistinu, možda su joj ovoga puta na meti Sfrances i njegov car?

Zar iz susreta s Orbanom nisu izvukli nikakvu pouku?* Postojana rika neprijateljskih topova iznova ih je podsećala na veleizdaju ugarskog pronalazača.

---

* Orban, inženjer i izumitelj mađarskog porekla koji je došao u Konstantinopolj u nameri da napravi džinovski top za cara Konstantina XI. Pošto ispražnjena riznica nije mogla podmiriti ni najobičnije radničke nadnice, inženjer je odlučio da se stavi u službu sultana Mehmeda II. Na kraju je izlio kolosalni top, dug 8 metara i prečnika 75 centimetara koji je ispaljivao đulad tešku pola tone sa preko kilometar i po udaljenosti. Oružje koje je ostalo upamćeno kao Orbanov top odigralo je odlučujuću ulogu u osvajanju Konstantinopolja, budući da je jedino bilo kadro da probije odbrambene bedeme grada. – Prim. urednika kineskog izdanja.

Veledostojnik se okrenu ka uhodi s kukuljicom, koji brže-bolje isuče mač i probode Helenina prsa. Sečivo proburazi čarobnicu i zaglavi se u udubljenju između kamenih blokova. Ubica u monaškoj odori iz sve snage je pokušavao da oslobodi mač iz kamena, međutim oružje nije htelo da mrdne. Helena oberučke obuhvati balčak, na šta uhoda uzmače, izbegavajući njen dodir. Sfrancesova svita žurno iziđe. Helena je ćutke pretrpela to šturo pogubljenje. Glava joj je lagano klonula, vlasi su umakle mesečini pa je srebrnkasti oreol porinuo u tamu. Umesto toga, mesečina je obasjavala delić mračne unutrašnjosti gde je potocić grimizne krvi gmizao kao kržljava crna zmija.

Nakon što je Sfrances otišao, zamrli su zvuci sa obe strane zidina. Zatišje pred buru pronelo se kopnom i morem. Vizantijsko carstvo, na razmeđi Evrope i Azije, pozdravljalo je svoju poslednju zoru.

Na drugom spratu minareta, prikovana za zid, volšebnica ispusti dušu. Bila je to možda jedina čarobnica u istoriji ljudskog roda. Nažalost, kratkoletno doba magije okončalo se desetak sati ranije. Započelo je leta gospodnjeg 1453, u popodnevnim časovima trećeg maja, kada je parče više dimenzije prvi put došlo u dodir sa Zemljom, a svršilo se 29. dana istog meseca u 9 naveče, pošto je fragment napustio planetu. Trajalo je 25 dana i 5 časova, posle čega se svet vratio u uobičajenu orbitu.

Carigrad je pao u suton 29. maja 1453. godine.

Dok se bespoštedno krvoproliće bližilo kraju, poslednji vizantijski car Konstantin XI zarežao je ka nadirućim Osmanlijama munjonosnim glasom: „Ima li među vama nekrstima barem jednog hrišćanina koji je spreman da mi skine glavu?“ Rastrgao je svoje purpurne carske skute i sa isukanim mačem se bacio u neprijateljsko grotlo. Njegov srebrni oklop prepun intarzija zasvetlucao je samo na tren, nalik na komad aluminijumske folije potopljen u kadicu sa tamnocrvenom sumpornom kiselinom, a onda netragom nestao.

Pad Carigrada predstavljao je istorijsku prekretnicu čije se posledice nisu dale olako sagledati. Ljudima je docnije najčešće

padalo na pamet da ovaj događaj predstavlja kraj Rimskog carstva. Vizantija je više od hiljadu godina pratila kolosek starog Rima. Iako je često uživala blagostanje, njeni dani isparili su kao lokva na omorini. Nekada davno, stari Rimljani su isto tako pevušili u svojim velelepnim termama, misleći da će, nalik okolnom mermeru, njihovo carstvo istrajati zauvek.

Međutim, nijedan pir ne traje večno i svemu, zaista svemu, dođe kraj.

PRVA GODINA RAZDOBLJA KRIZE

Izaberi život

Jang Dong je želela da se spase, ali je znala da su izgledi za to slabi.

Stajala je na poslednjem spratu kontrolnog centra i s terase posmatrala obustavu izgradnje akceleratora čestica. Sudarač prečnika dvadeset kilometara odatle se mogao sagledati u celosti. Nasuprot uobičajenom načinu izgradnje, osnova sudarača nije bila ukopana u podzemnom tunelu, već uzidana u nadzemnu betonsku cev, te je u sumrak čitava konstrukcija podsećala na golemu tačku.*

Kojoj rečenici pripada ta tačka? Nadam se da označava samo kraj fizike.

Jang Dongino doskorašnje životno ubeđenje glasilo je: život i svet su možda neugledni, ali je makar u granicama mikro i makro skala sve lepo i skladno. Naša svakodnevnica samo je pena bezmernog, zadivljujućeg okeana stvarnosti. Međutim, sada joj se čini da je životna kolotečina zapravo krasotna čaura u kojoj se komešaju daleko nakasnije i plahovitije mene mikro i makro svetova.

Strašno da strašnije ne može biti.

Ruku na srce, bilo bi joj bolje da odagna takve misli. Mogla je da odabere zanimanje koje nema nikakve veze sa fizikom, uda se, dobije decu i spokojno živi poput hiljadu drugih žena. Naravno, za nju je takva egzistencija jedva mogla da prođe kao poluživot.

---

* Tačka kao pravopisni znak u kineskom jeziku izgleda ovako: 。

 (Prim. prev.)

Povrh svega, tištala ju je pomisao na majku. Nedavno je na Je Vendijinom računaru otkrila šifrovane podatke sa visokom zaštitom, što joj je samo dodatno probudilo znatiželju. Podaci su bili jednostavno izbrisani, ne i digitalno uništeni. Nalik većini starijih ljudi, Je Vendije se slabo razumela u računare i život na mreži, pa nije znala da se i nakon formatiranja hard-diska podaci lako mogu povratiti. Jang Dong je prvi put u životu tajila nešto od majke: krišom je povratila izbrisane informacije. Trebalo joj je nekoliko dana da pročita pozamašnu količinu podataka i dozna tajne koje je Je Vendije delila sa Trisolarijancima.

Umalop se nije onesvestila od šoka. Majka na koju se čitav život oslanjala pripadala je soju u čije postojanje nije mogla poverovati. Nije imala smelosti da se suoči s majkom. Tako će i ostati, jer bi nakon ma kakvog pitanja Je Vendije zauvek postala stranac. Ako dopusti majci da tobože sačuva svoju tajnu, moći će barem da se pretvara kako je to ipak njena dobra i voljena mati i život će se nekako nastaviti. Razume se, to o čemu je razmišljala takođe bi se moglo nazvati poluživotom.

Zar je poluživot tako loš? Koliko je mogla da primeti, bezbroj života isticalo je u sličnim virovima. Dokle god je čovek rad da zažmuri na jedno oko i prilagodi se, provešće taj poluživot u miru, ili čak sreći.

Međutim, majčino izdajstvo i krah fizike skupa oceljuju jedan život.

Uhvatila se za ogradu i pogledala u bezdan koji ju je istovremeno plašio i prizivao. Osetila je kako se rešetkasta ograda tresе pod naletom težine i odskočila kao da je pretrpela strujni udar. Ne usuđujući se da ostane na terasi, smesta se vratila u sobu sa terminalima.

U ovoj prostoriji nalazili su se svi terminali ogromnog superkompjutera koji je očitavao podatke iz sudarača. Većina terminala pogašena je pre nekoliko dana, ali je nekoliko mašina još uvek radilo. To ju je donekle utešilo iako je znala da ti računari nemaju ama baš nikakve veze sa akceleratorom čestica – superkompjuter je uveliko izvršavao zadatke nekih novih poduhvata. U prostoriji

se nalazio samo jedan mladić. Skočio je na noge čim ju je ugledao. Nosio je naočari sa debelim drečavozelenim okvirom, zbog čega je odavao utisak osobenjaka. Jang Dong šturo objasni da je svratila po nekoliko ličnih stvarčica, no cvikeraš ju je odmah prepoznao. Vidno osokoljen, do tančina ju je upoznao s raspoloživim programima.

Posmatrala je matematički model Zemlje. Za razliku od sličnih poduhvata iz prošlosti, ova simulacija uzimala je u obzir biološke, geološke, astronomske, atmosferske, pomorske i pregršt drugih činilaca. Ćora Zelembać joj učtivo skrenu pažnju na par džinovskih ekrana po kojima nisu vijugale krive ili pljuštali brojevi, nego promicale živopisne i jarke slike slične kontinentima i okeanima prikazanim sa vrtoglavih visina. Momak se maši za miša i vešto uveliča nekoliko rečnih tokova ili šumskih zabrana. Jang Dong oseti kako duh prirode prožima mesto gde su nekad vladale brojke i teorije. Duh prirode delovao je oslobađajuće, spasavajući je od daljeg tamnovanja.

Saslušala je Ćorina objašnjenja, pokupila svoje stvari, ljubazno se oprostila i pošla ka vratima. Osećala je mladićev pogled na potiljku. Naviknuta na muško očijukanje, odavno je prestala da se srdi, zamenivši bes utehom kakvu čovek oseti kada ga tokom zimskih meseci ogreje sunce. Najednom je obuze neutaživa želja za čavrljanjem, jednostavno joj se ushtelo da porazgovara s drugim ljudskim bićem. Okrenula se na peti i zapiljila u Ćoru Zelembaća.

„Verujete li u Boga?“

Jang Dong nije mogla da poveruje rođenim ušima. Ipak, uzmemo li u obzir prizore na glomaznim ekranima, pitanje nije bilo sasvim neočekivano. Njene reči pokolebale su golobradog cvikeraša. Nekoliko puta je muklo otvorio usta u nameri da štogod zausti, da bi na kraju oprezno procedio: „Kakvog Boga?“

„Pa znate već, Boga“, jednostavno uzvratila Jang Dong. Osećanje duboke iznurenosti ponovo je nahrupilo. Nije imala živaca da praznoslovi.

„Ne verujem.“

„Ali“, Jang Dong uperi prstom u ekrane, „fizičke vrednosti u okviru kojih život buja doslovce su bespoštedne. Evo uzmite na

primer tečnu vodu: ta životodarna tvar postoji isključivo u uskom temperaturnom opsegu; štaviše, ista stvar daleko je očiglednija na nivou čitave vasione. Da se Veliki prasak odigrao i za milijarditi deo drukčije, izostali bi teški elementi, a samim tim i život. Nije li to jasan dokaz božje promisli?“

Ćora odmahnu glavom: „Ne razumem se u Veliki prasak, ali što se tiče života na Zemlji, tu niste u pravu. Život se začeo na Zemlji, ali je takođe suštinski izmenio planetu. Okruženje u kojem danas živimo rezultat je sveopšteg međudelovanja“, ponovo je posegnuo za mišem i stao da klikće po ekranu. „Predlažem da uradimo simulaciju.“

Na jednom ekranu ukaza se prozor sa opcijama, ispunjen nepreglednim nizom cifara. Naučnik ukloni kvačicu iz jednog prozorčića, na šta gomila stavki istog časa posive. „Ukinuo sam opciju *život*, hajde da vidimo na šta liči beživotna Zemlja. Naravno, reč je o grubom proračunu, zahtevnije simulacije iziskuju više vremena.“

Jang Dong baci pogled na susedni ekran i primeti da superkompjuter radi punom parom. Električna energija koju je mamutski računar neštedimice trošio mogla je da podmiri omanju varošicu, no nije zamolila Ćoru Zelembaća da ugasi program.

Na ekranu se sada pojavi nova planeta čija je površina odavala crvenkast sjaj, nalik komadu uglja tek izvađenom iz peći. Vreme je listalo geološka doba, prikazujući planetu koja se postepeno hladi. Lice nebeskog tela menjalo je boje i šare u sporom, hipnotišućem ritmu. Nakon nekoliko trenutaka na ekranu se vrtela narandžasta sfera – superkompjuter je završio proračune.

„Kao što rekoh, u pitanju je okvirna računica, za precizniju projekciju trebalo bi nam jedno mesec dana“, Ćora načini nekoliko pokreta mišem, približavajući se žeženoj planeti. Krajolik se sastojao od besprizorne pustinje pune nazubljenih stena i naka-radnih visočja prošaranih kružnim udubinama nalik na kratere.

„Šta je ovo?“, zbunjeno upita Jang Dong.

„Zemlja, barem onakva kakva bi bila bez života.“

„Ali gde su mora i okeani?“

„Nema okeana ni reka, planeta je potpuno suva.“

„Hoćete da kažete da bez života ne bi bilo ni vode u tečnom stanju?“

„Verovatno bi bilo daleko strašnije, setite se da je u pitanju brzopotezna simulacija, ali je uticaj života ili bolje rečeno njegovog odsustva više nego očigledan.“

„Ali...“

„Sigurno mislite da je život samo tanani zametak što se teškom mukom održava na ovoj planeti?“

„Nije li tako?“

„Jedino ako izuzmete moć vremena. Kolonija mrava koja marljivo prenosi parčiće veličine pirinčanog zrna premestiće za milijardu godina čitavu planinu Tai.* Pružimo li životu dovoljno vremena, postaće neuporedivo izdržljiviji od železa ili kamena i silovitiji od tajfuna i vulkana.“

„Ali obrazovanje planina zavisi od geoloških sila!“

„Ne mora da znači. Iako život ne stvara planine, on donekle utiče na raspored planinskih lanaca i masiva. Ako vegetacija uspeva na dve od ukupno tri planine, ona 'ćelava' ubrzo će biti pretvorena u prah. Kad kažem ubrzo, mislim na par miliona godina, što je u geološkom pogledu ništavno.“

„Pa kako su okeani nestali?“

„Morali bismo da prelistamo snimke, a to je dozlabora do-
sadno, ali možemo makar da nagađamo: bakterije, biljni i živo-
tinjski svet igraju bitne uloge u sadašnjem atmosferskom sastavu.
Vazdušni omotač jalove planete dosta bi se razlikovao. Sasvim
je izgledno da takva atmosfera ne bi mogla da zaštiti Zemlju od
štetnog ultraljubičastog zračenja i solarnih vetrova, pa bi s vre-
menom okeani presušili. Usled efekta staklene bašte Zemlja bi se
postepeno preobražavala u planetu nalik Veneri. Voda bi polako
isparavala u svemir sve dok se tlo ne bi načisto sparušilo.“

---

* Planina Tai (泰山 – tài shān) – planina u provinciji Šandung od izu-
zetnog istorijskog i kulturnog značaja. Od znamenitosti se ističu palata
i hram legendarnog žadnog cara i prirodni kameni luk poznat pod na-
zivom Most besmrtnika. (Prim. prev.)

Jang Dong je ćutke posmatrala opusteli narandžasti svet.

„Dakle, na našoj planeti život je vlastiti neimar i nema nikakve veze sa Bogom“, Ćora Zelembać teatralno raširi ruke ka ekranima, oćigledno zadovoljan izlaganjem. Jang Dong nije bila raspoloženana za ovakve rasprave, međutim istog trenutka kada je cvikeraš izbacio život iz kompjuterske jednaćine, dosetila se pitanja koje je sa poprilićnom zebnjom uspela da prevale preko jezika: „Šta je sa vasionom?“

„Oprostite, kako to mislite šta je sa vasionom?“, zaćuđeno upita Ćora poništavajući simulaciju.

„Ako iskoristimo sličan matematićki model i izradimo simulaciju gde je mogućnost života isključena, na šta bi takav kosmos lićio?“

Mladić se na trenutak zamisli pa reće: „Isto kao sad, pod uslovom da je simulacija verodostojna. Malopredašnja prića o tome kako je život izmenio naš svet odnosila se samo na Zemlju. Posredi je izuzetno retka pojava ćiji je uticaj na kosmićke prilike takoreći beznaćajan.“

Jang Dong se ugrize za jezik. Potrudila se da mu uputi topao osmeh pun zahvalnosti i još jedanput se oprostila. Zastala je ispred zgrade i zagledala se u ozvezdani svod.

Majćini tajni izveštaji svedoćili su da život u kosmosu nije redak. Univerzum je, bolje rećeno, bio dupke pun.

Do koje mere je život preobrazio vasionu? Koliko je dubok njegov trag?

Podilazila ju je jeza od ovakvih pitanja.

Znala je da joj više nema spasa. Pokušala je da zauzda misli, usmeravajući pažnju ka razjapljenoj pomrćini, međutim jedno pitanje joj je uporno odzvanjalo u glavi:

Da li priroda zaista prirodna?

ĆETVRTA GODINA RAZDOBLJA KRIZE
Jun Tijenming

Posle redovnog pregleda doktor Džang ostavi Jun Tijenmingu današnje novine pod izgovorom da je već dugo u bolnici i da mu